

(LOGOTYP KATOLSKA BISKOPSÄMBETET)

Stockholm 2003-05-13

Statsrådet och chefen för
Socialdepartementet
103 33 Stockholm

Re: Yttrande av Katolska biskopsämbetet, Stockholms katolska stift, över delbetänkandet av Kommittén om genetisk integritet (SOU 2002:119), Rättslig reglering av stamcells forskning

Sammanfattning

- Vi avstyrker förslaget att tillåta framställning av befruktade ägg för forskningsändamål
- Vi avstyrker förslaget att forskning på redan befintliga befruktade ägg skall allfort vara tillåtet
- Vi avstyrker förslaget att somatisk kärnöverföring inte bör förbjudas
- Vi är tveksamma till förslaget att äggdonation för forskningsändamål inte bör förbjudas
- Vi tillstyrker förslaget att reproduktiv kloning bör förbjudas

Bakgrunden till vårt ställningstagande

Ny kunskap om humana stamceller och deras eventuella kliniska nytta öppnar många nya möjligheter att i framtiden behandla sjukdomar som idag anses som obotliga. Katolska kyrkan ser positivt på medicinsk forskning så länge den främjar allmänhetens bästa och inte äventyrar människovärdet. Människovärdet, som ligger till grund för vår värdegemenskap, upprätthålls när människors fysiska integritet skyddas från livets början till dess slut. Forskning på embryonala stamceller, även om den lovar sensationella behandlingar, bör inte undantagas från en strikt etiskt bedömning utifrån människovärdesprincipen.

Till stöd för vårt etiska ställningstagande vill vi kortfattat anföra följande synpunkter.

Teologiska och filosofiska synpunkter

Katolska kyrkans positiva inställning till forskning och de medicinska vetenskaperna utgår ifrån en människosyn som betonar släktskapen mellan människan och Gud. Människan är skapad till Guds avbild och likhet och har anförtrotts ansvaret att utveckla och fullborda

skapelsen enligt Guds plan. Att bota sjukdomar och att förbättra medmänniskors livskvalité genom en fördjupad kunskap om livsprocesserna är ett uttryck för hennes ansvar i världen. För kristna är det också ett uttryck för Guds godhet som blir verklig i den spontana kärlek som människor hyser för varandra och som ligger till grund för sjukvården.

Nästankärleken förutsätter respekt för motpartens fysiska integritet. Om mänskligt liv har ett positivt värde, både för den som hjälper och den som blir hjälpt, måste det självklart skyddas och i princip betraktas som okränkbart. Det får inte tas eller förfogas över.

Embryonal stamcellsforskning aktualiserar på nytt frågan om det ofödda mänskliga livets värde men ställer den också på sin spets. Kan det mikroskopiska befruktade ägget betraktas som en människa och åtnjuta samma skyddsvärde som vuxna människor? Vårt svar är ja. Det finns en radikal skillnad mellan det obefruktade och det befruktade ägget. Det senare, till skillnad från det förra, har en potentialitet, dvs. en inneboende förmåga att utveckla sig till en vuxen individ utifrån sina egna betingelser. Därför kan man inte säga att det befruktade ägget *blir* ett embryo som sedan *blir* ett foster och senare *blir* en människa. Från befruktningsögonblicket, då köncellerna möts och smälter samman, står vi *redan* inför ett nytt mänskligt liv, en ny och aldrig tidigare skådad genotyp. Därför kan man säga att det befruktade ägget inte blir en människa utan *redan* är en människa i vardande. Vid befruktningen danas ett nytt mänskligt liv som utvecklar sig utan språng i en oavbruten och ständig process som leder fram till födelsen och vidare till vuxen ålder.

Det finns filosofiska idéströmningar som inte tillmäter mänskligt liv ett särskilt värde utan anser att individers skyddsvärde uppkommer i samband med att de utvecklar förmågan att känna, att bli självmedvetna och att kommunicera med andra. Dessa idéer, som haft ett stort genomslag i Sverige, identifierar människovärdet med de rättigheter som tänkande människor kommer överens om och tillmäter varandra. Vad som värderas hos människan är därför inte hennes biologiska liv utan snarare hennes mentala förmåga. Detta synsätt motsvarar inte vår övertygelse att människor har samma värde oavsett mental förmåga, ålder eller hälsotillstånd. Människovärdet brukar inte uppfattas som konjunkturbetingat. Ett gravt mentalt handikappat barn eller en dement patient inom långvården anses i allmänhet inte vara mindre värd än landets statsminister. Denna gemensamma övertygelse har en empirisk förankring. Människans kropp (hennes biologiska liv) och själ (hennes psykologiska eller/och mentala liv) hör intimt samman. De kan inte kopplas från varandra. Respekten för människans rätt att komma till tals förutsätter också respekten för hennes fysiska integritet.

I katolska kyrkans filosofiska tradition, som haft en stor betydelse för utvecklingen av det europeiska rättsväsendet, brukar människan definieras som en odelbar individ av rationell natur (*Persona est naturae rationalis individua substantia*). Definitionen är betydelsefull eftersom människovärdet hos individen avgörs av vår arttillhörigheten och inte av den faktiska förmågan att tänka eller agera. Ett embryo, ett foster, ett nyfött barn eller ett gravt handikappat barn är, enligt denna definition, människor i kraft av att tillhöra en art med förmågan att tänka. Även om de ännu inte har utvecklat denna förmåga, aldrig kommer att utveckla den pga. någon biologisk störning, eller har förlorat den pga. sjukdom delar de samma moraliska status som andra människor.

Respekten för människans fysiska integritet börjar med respekten för det befruktade ägget och/eller embryot. Det mänskliga embryot är inte vilket embryot som helst. Det har ett inneboende värde pga. sin arttillhörighet och bör därför betraktas som en någon snarare än som ett något. Att förbruka mänskliga embryon i medicinska försök som om de vore ting

anser vi som djupt oetiskt. Vi stödjer grundforskning på obefruktade ägg som kan leda till mer kunskap om könsceller och har därför i princip ingenting emot förslaget att tillåta äggdonation för forskningsändamål. Vår tveksamhet att ställa oss bakom delbetänkandets förslag om att inte förbjuda äggdonation beror på könscellernas sannolika ändamål: IVF i forskningssyfte.

Naturvetenskapliga och medicinska synpunkter

Nuvarande Lag (1991:115) om åtgärder i forsknings- eller behandlingssyfte med befruktade ägg tillåter försök till och med fjortonde dagen efter befruktningen. Delbetänkandets förslag medför inga ändringar på denna punkt. Bedömningen att försök till och med fjortonde dagen är etiska bygger på föreställningen att det tidiga embryot (zygoten, morulan och blastocysten) saknar biologisk individualitet. Under denna tid kan ju embryot fortfarande dela sig och ge upphov till två genetiskt identiska men skilda individer, dvs. enäggstvillingar. Därför, menar man, kan det tidiga embryot fortfarande betraktas i huvudsak som en ansamling odifferentierade totipotenta celler med potential men utan individualitet. Det är först senare, efter fjortonde dagen efter befruktningen, vid uppträdandet av den så kallade primitivstrimman eller inledningen av processen som kallas gastrulering som man med säkerhet kan tala om individens uppkomst.

Det här resonemanget förklarar dock inte varför, i vanliga fall, en morula eller en blastocyst inte producerar enäggstvillingar eller lika många individer som antalet celler den utgör. Den nuvarande lagen och det oförändrade förslaget tillmäter inte heller någon betydelse åt det faktum att embryot, från och med befruktningen och fram till implantationen, är genetiskt och materiellt helt självständigt från modern (förutom vätskan som det tar emot i blastocyststadiet). Morulan är inte bara en ansamling odifferentierade celler. Cellerna i morulan, även om de förblir totipotenta under en viss tid, skiljer sig från varandra både vad gäller funktion och innehåll i cytoplasmat. Redan vid detta stadium finns det mycket "kommunikation" mellan embryots celler vilket tyder på någon form av organisk samordning.

Det tidiga embryot, innan primitivstrimmans uppkomst runt fjortonde dagen, fungerar redan som en enhetlig organism, vilket har erkänts av ledande embryologer.¹ Uppkomsten av enäggstvillingar i mycket sällsynta fall har också visat sig vara en form av naturlig kloning där den "yngste" tvillingen (B) uppstår ur ursprungsindivid (A). Detta fenomen inträffar vanligtvis i blastocyststadiet, det vill säga en vecka efter befruktningen, då embryot redan innehåller femtio till sextio celler och då en celldifferentiering redan skett i embryots inre cellmassa. Det är alltså en individ som ger upphov till en ny individ och inte en odifferentierad cellmassa som ger upphov till två individer.

Lagen 1991:115 och delbetänkandets förslag tar inte tillräcklig hänsyn till de många rön som påvisar det befruktade äggets individualitet. Dessa vetenskapliga fakta har etiska konsekvenser som måste tas på allvar.

Juridiska och politiska synpunkter

Den 19 november 1996 antog Europarådet Konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin, den s.k. Oviedokonventionen. Denna konvention, som Sverige undertecknat men ännu inte ratificerat, är ett försök från Europarådets mer än fyrtio medlemsländer att enas om

¹ Norman Ford, *When Did I Begin? Conception of the Human Individual in History, Philosophy and Science*, Cambridge UP, 1991, s. 119.

grundläggande värden inom medicinens område. Artikel 18.2 i konventionen förbjuder framställning av mänskliga embryon för forskningsändamål.

EU kommissionen har beslutat att åtminstone fram till slutet av år 2003 inte finansiera forskningsprojekt som använder mänskliga embryon, med undantag av projekt som använder redan kultiverade stamcellslinjer. EU:s bioetiska råd (EGE) anser också i sin rapport om stamceller att framställningen av mänskliga embryon endast för forskning utgör en instrumentalisering av mänskligt liv och därför ska betraktas som "etiskt oacceptabelt."

Delbetänkandet rekommenderar att Sverige reserverar sig mot konventionens artikel 18.2 vid eventuell ratificering. Därmed skulle vårt land gå emot en stark europeisk opinion om embryots värde och föregripa den etiska diskussion som förs inom EU. Europeiskt samarbete förutsätter en gemensam värdegrund. Europarådets idoga arbete inom bioetikens område har stärkt denna värdegrund och måste tas på yttersta allvar. EU har intagit samma etiska linje. Vi rekommenderar att Sverige inte försvagar den europeiska värdegemenskapen genom att gå sin egen väg i denna fråga. Vi hoppas därför att Sverige ratificerar Oviedokonventionen utan reservation och värnar om att stärka embryots skyddsvärde inom EU.

Övriga synpunkter

Katolska biskopsämbetet anser att det mänskliga livet bör ges maximalt skydd från dess uppkomst vid befruktningsoptionen fram till den naturliga död. Förmågan att framställa mänskligt liv på konstgjort sätt äventyrar människovärdet och ställer oss inför många utmaningar. Det faktum att behandlingar mot ofrivillig barnlöshet leder till "övertaliga" embryon som fryses ner och som sedan kasseras är en av anledningarna till varför vi motsätter oss IVF. Enligt vår mening skulle användningen av dessa "övertaliga" embryon i medicinska försök utgöra ett implicit godkännande av instrumentaleringen av mänskligt liv. Därför motsätter vi oss också delbetänkandets förslag att forskning på redan befintliga befruktade ägg allfort skall vara tillåtet i Sverige.

Vi tillstyrker delbetänkandets förslag att reproduktiv kloning förbjuds men anser inte att skillnaden mellan reproduktiv och terapeutisk kloning har stor etisk relevans. Terapeutisk kloning kan leda till en mer utbredd acceptans för tanken att man kan framställa mänskligt liv efter vissa önskemål. Att barnet sedan föds fram kan tolkas som ännu mer acceptabelt eftersom livet tillvaratas. Därför anser vi också att även terapeutisk kloning bör förbjudas helt.

Detta yttrande har skrivits av Axel Carlberg OP och undertecknas av Anders Arborelius OCD, biskop av Stockholm.

Stockholm som ovan

Anders Arborelius
Biskop av Stockholms Katolska Stift